

SOLSKI PRIJATEL.

Izhaja vsak torek na pol pol in velja na leto 2 fl. 12 kr. po pošti, 1 fl. 36 kr. brez pošte.

Číslo 13. V torek 28. marca 1854. III. tečaj.

O sadjoreji.

I. Svet ali zemljo moramo poznati, kam gré ednega ali drugega plemenu sadonosnice saditi. —

Iz dvajset in dvajset ust sim slišal tožiti: saj sem tu in tu že drevca sadil, pa mi ni storilo; zgubljeno delo je, u naših krajeh s sadjorejo dalje in obširnejše pečati se, kakor toliko, kar se sama plodi.

Da se sadno drevje ne pospeši vselej nam po volji, sta med drugim dva velika zadržka. *Pervič* more vzrok biti negodna zemlja, če vsadimo sadonosnico, kjer po naravnih postavah morda celo nobeno drevo ne more rasti; morebiti nismo presodili bažo persti in druge okolšine, in potrebe sadnega plemena — ktero podnebje, kraj in hrana mu dobro ali slabo donese. *Drugi*, še pogostejši vzrok, da sadjoreja slabo izhaja, je napčno sponašanje pri sajenji dreves.

Dokler kmetovavec svoje zemljine dobro ne spozna, kam gré pšenico, kam rež, oves i. t. d. sejati, in kako gre svet za to in uno žito obdelati, ne bo dobro shajal pri kmetii. Tudi, ljubi moj vertnar, če gruško vsadiš u perst, ktera je vgodna le za jablan ali češnje, si za stonj sadil. Drevo ne bo rodilo, marveč hiralo u malih letih. Torej je tudi sadjorejcu neobhodna potreba, da zemljo dostojno pozna.

Če se po razorani njivi ozremo, ali tje doletimo, kjer se štepah (studenc) koplje, se prepričamo, kako različna je perst. *Pervine*, iz kojih je perst zložena, so tri: *ilovica*, *kremen* ali *pesek* in *apno*. Prosto ilovico rabijo lončarji in opekarji; pesek se mavti (mortu) primeša, tudi se s jim poti, s debelejim pa

ceste posipajo; apnenica obstoji iz takih delov, ki u ognju apno postanejo, ter se u prah spremené.

Pervine, iz kterih perst obstoji, so po svoji razni natori nero-doyite, le u pravi primeri ena s drugoj namešana rodívno moč dobé.

Rodovita perst je tista, ki ima, na primer, šest delov ilovice, dva dela peska, en del apna in en del gnojca. Slaba perst nima skoro nič gnojca, en del ilovce, štiri dele peska in pet delov apna. Zemljo, koja ima preveč delov ilovice, velimo *teško zemljo*, preveliko delov kremena ali peska, *lahko zemljo*. *Gnojce* se iz razpadenih reči naredi, ktere na njivo vozimo pod imenom gnoj. Gnojce je zemlji, kar je jedilom sol in zabel.

U *teško* tako tudi *prelahko* zemljo ne sadi drevesca prej, dokler persti ne zboljšaš, kakor bomo pozneje govorili. U slabo perst drevesa saditi, je stara naj slabša tlaka, timveč, ker s svojim napčnim načinom tudi soseda premotimo, da sadonosnic ne sadi, kajti vidi, da se uni sadeži revno sponašajo. Sadi v debelo močno perst jabelke, u globoko merglino gruške, u plitvo, dobro rahljico česplje, breskve, marelice. Kostanj, češnje in višnje so zadovoljne s rijavo puhljivo in pešenko, orehi pa tudi s grampasto, kamnito zemljo.

France se je modrega kmetovavca grozil, — pa je tudi štu-diran mož bil. Osemnajst let star stopi iz tretjega razreda nemških šol in kmetijo nasede, ktero mu odmerli oče sporoči. Francon se krepko domačije poprime: nasadi lepih verst divjakov po pašniku, pa — u slabo suho pešnico so divjaki prišli, torej se še ozeleniti niso mogli. On vé, da turšica bogato zdaja, to-rej dá na veliko, pa močno pešnato njivo ne predelanega gnoja toliko navoziti, da ga podorati ni blo moč. Sosedje mu odgo-varjajo, da to ne bo turšici služilo, pa zaverne jih: „Kaj vi za-stopite! mi vémo, ki berémo.“ Turšica je podgorela, in nič je ni pridelal, kakor so mu sosedge pravili.

France je u kmetijskih rečeh še premalo izurjen. Svetovati mu moramo, da se po skušenih kmetovavcih ravna, poleg pa novice in druge kmetijske knige marljivo prebera, dokler ga lastna skušnja bolj ne podučí.

(Dalje sledi.)

Ktere kazni se v šolah ne smejo rabiti.

Srečna je šola, v kateri je treba le redko strahovati in kaznovati. Vendar tudi skušnja uči, da se brez kazni težko opravi. Šolske kazni, če se modro in primerno rabijo, lahko veliko hasnijo, pa tudi, če se prav ne godi, tudi veliko poderejo in škodjejo. K navadnim kaznovanjem, ki šoli in izreji škodjejo, se prišteva:

1. *Klečanje učencov v šoli.* — Otroci se vadijo doma pri materi že v prvih otročjih letih lepo pobožno moliti in zraven klečati. Klečé tedaj molijo svoje veselo juterno molitvico, in klečé se priporočujejo milemu Bogu, kadar se zvečer spat in k pokoju odpravljajo. Tudi v cerkvi povzdigujejo svoje ročice klečé proti nebesom, ter sebi in svojim ljubim staršem srečo in nebeški blagoslov izprosujejo. — Kako neravno in neprimerno bi bilo tedaj klečanje, ktero le iz pobožnih in lepih namenov izvira, tudi kot kazen v šoli rabiti! Kako bi učitelj svojim učencom v cerkvi pred večnim Bogom lepo moliti in klečati priporočati zamogel, če se v šoli za vsako majhno reč klečati mora? — Le pri eni sami priložnosti bi se smelo še klečanje kot kazen v šoli rabiti, — in to bi bilo takrat, kadar bi učenec zavoljo očitnega pregreška in pohujšanja tudi očitno Boga za odpušanje klečejoč prosil. Tako klečanje bi ne bilo škodljivo, timveč za celo šolo dobro in koristno. Toda tudi to se sme, da bi bilo dobro, le redko in prav modro zgoditi. —

2. Škodljiva kazen je tudi *zapiranje samih otrok* v šolo ali kam drugam. Otrok, kadar je sam, posebno kadar je k temu prisiljen, ne stori nikol nič dobrega. Velikrat se je že primerilo tu in tam, da se je ravno kazen pri zapiranju zopet v drugo hudobijo premenila, ktere se tudi učitelj ukrivičen spoznati mora. Le pri posebnih uzrokih se smejo učenci v šoli prideržati in od drugih ločiti. Toda tukaj mora učitelj sam pri njih čuti in tako kazen v svarilo in poučenje obrniti.

3. Škodljivo je otroke s *prepogostnim prepisovanjem* kaznovati. Kar se prostovoljno ne stori in ne nauči, je pač malo vredno. Tudi to, kar se prisili, nima téka in dobička. Posebno se mora

učitelj varovati dobičkarije pri papirju i. t. d. iskati. Otroci vsako reč veliko popred zapazijo in previdijo, kakor bi si kdo mislil, — tedaj se je treba vsake take napake že o začetku skerbno varovati. Kar učenci doma spišejo in učitelju v šolo prinesejo, naj se pregleda, popravi in zopet vsakemu posebej razloži in nazaj odraja. —

Tako bi se lahko naštelo še več drugih napak pri šolskem kaznovanju, — toda moder učitelj jih sam lahko zapazi, če le enmalo preudari in premisli, preden je treba strahovati in kaznovati.

A. Praprotnik.

Narodski običaji v Železnikah.

VII. Velikonočne veselice.

(Dalje)

Zamorčke *) igrajo navadno prav majhni otroci in scer takole: Igrajoči se skupaj vstopijo, sključijo perste v pest, si postavijo pesti eden drugemu (levo al desno, kakor je kteremu bolj na roke) eno na drugo in scer tako, da vsih igrajočih tisti perstni udje, ki se dlani deržijo, pridejo ravno eden nad družega. Zdaj se začne eden igrajočih z perstom gor omenjenih udov dotikovati, in začemši pri nar zdojlnem udu nar nižje pesti vpraša: Kaj je to? — Vsi odgovoré: Péc. Tako izprašaje se dotikuje uda za udom, dokler pri verhni pesti do palca, ki je čez pest položen ne pride. Za palec primši, vpraša:

Kaj je? in na to odgovoré

Vsi: Poličica.

Vprašavec: Kaj je blo na poličici?

Vsi: Mesce (meso).

Vprašavec: Kje je tisto mesce?

Vsi: Mucka (mačka) ga je vzela.

*) *Zamorčki*, *zamorci*, je po mojem mnenju prava slovenska beseda, ne pa *zamurci*, kakor se pogostoma tu in tam bere. — Primorce navadno le primorce in ne primurce imenujemo, desiravno tako dobro pomeni pervo prebivavce poleg morja, kakor drugo prebivavce za morjem. Na kako vižo bi se tedaj pri »primorcih« in »zamorcih« o v u spremenilo, resnično ne vem! Naj nam pove to kteri drugi, če ve? Pisatelj.

Vprašavec: Kje je tista mucka?

Vsi: V hrib je letela.

Vprašavec: Kje je tisti hrib?

Vsi: Pogorel je.

Vprašavec: Kje je tisto pogorišče?

Vsi: Voda ga je poplaknila.

Vprašavec: Kje je tista voda?

Vsi: Zamorčki so jo popili.

Vprašavec: Kje so tisti zamorčki?

Vsi: V hrib so šli količke sekati, da bodo mostke ravnali, da bodo babce in dedčke čez metali, in da se bomo mi zdaj malo pokečali; in zdaj se en čas kecajo eden drug-zega po perstih in rokah. Potem začnejo igro zopet od konca, dokler se ne naveličajo. —

Kolter šivajo fantje in dekleta; kakor se že zastopi, vsaki posebej. Igrajoči se vstopijo v pare eden za drugim, tako, da je po sredi med njimi ulica. Zdaj se sprimejo vsak z svojim parom za roke taiste kviško dvignejo, da se skoz celo ulico kakor pod obokom iti zamore. Par za parom se zdaj podajo, ves čas se za roke držaje, skoz omenjeno ulico; zadnji par namreč narpoprej, in pred sprednji par dospevši, se ibčno prec v red postavi, kakor je na unem koncu stal; za njim stoječi in pridši par zopet tako, in tako gredó par za parom skoz ulico, na drugem koncu zopet v red stopivši, brez da bi se ulica kej razderla. Tako ibčno včasih ta igra gre, da je prav fletno gledati. Po celo četertinko daleč šivajo tako kolter po cesti al kakem travniku, včasih še delj časa.

To so tedaj pglavitniše igre, ki jih mladina pri nas o velikonočnih praznikih, in tudi včasih drugekrati med letom igra, vender z takim veseljem nikdar, kakor ravno velikonočne dni. Imajo res velikonočni dnevi nekej posebnega v sebi, ki človeka nekako za veselice vsega pripravnega naredi. — Spominja vredno pa je, da se vse te igre pod lipo sred terga, al saj v nje bližni okolici igrajo, al saj igrati začenjajo, kar me velikokrat živo opomne na starodavne čase, ko je bla lipa našim pradedom še sveto drevo. Ljubezen do tega drevesa je resnično vkljub vsim novinarijam vcepljena v serca slovenskega naroda. Pri nas se

več ne pleše pod njo o somnjih in shodiščih, kakor je še v nekatereh slovenskih krajih navadno; vmaknila se je ta šega pak pri nas drugi slovesnosti, prvemu blagoslovu na dan sv. rešnjega telesa, kar bi bilo mende po vsem Slovenskem posneme vredno. — Od „Kresa“ drugipot kaj. —

Velika skerb.

V nekem samostanu je živel redovnik (mnih) po imenu *Florentin*. Bil je on vsak večer ves slab, vtruden in zdelan. Nja gvardian ga enkrat vpraša, odkod je kej to? *Florentin* zaverne: „Kaj bi vzrok drugega bilo kot delo, ki ga od jutra in še po noči toliko imam, da bi zdavnej že bil čisto oslabeled, ko bi me sam Bog ne podpiral. — Imam dva sokola krotiti, dva zajca vstavljati, dva kragulja priučevati, zmaja vžugati, oroslana vtažiti in še bolniku streči.“ Gvardian odgovori: „To je abotna beseda. Takih poslov nima noben mojih bratov v samostanu.“ „Jaz vendar, častiti gospod gvardian, zaverne redovnik!“ — „Dva sokola so moje oči, ktere moram poskerbeti, da jim kaj tacega ne dopade, kar bi moji duši škodovalo. Dva zajca so moje noge, koje vedno vstavljati moram, da za praznim veseljem ne tekajo, in po grešnih potih ne hodijo. Dva kragula so moje roke; moram jih dela privajati in priganjati, da sobratom postrežejo. Moj jezik je zmaj; treba ga je berzdati, da nespodobnih in nepotrebnih reči ne govori. Oroslan je moje serce, s kojim se skozi vojskovati moram, da ga nečimernost in sebičnost ne omamite, marveč duh Božji v njem biva in ga ravna. Bolnik je moj život, kteri zdaj to zdaj uno želji in ne presodi, ali so želje pravične in pripuščene, v zdravje duše in večno izveličanje pomagljive ali ne. To je, kar mene medlji in slabi.“ Ves začudjen posluša gvardian potožbo pobožnega brata *Florentina* in reče: „Dragi moj brat! ti marljivi delavec v vinogradu Gospodovem, poterpi, ostani zvest svojemu poslu; Gospod bo tebi tudi zanaprej pomagal in tvoj trud obilno poplačal.“

P. Musi.

Bog čez vse.

Španski kralj Filip II. je nekega dne svojega mladega careviča, kteremu je bilo tudi tako ime, na lov s seboj vzel. Mladi

Filipek je bil pri tej priložnosti prav židane volje. Pa njegovo veselje je bilo kmalo pri kraji, ko je naenkrat začelo treskati, grometi in liti, da je bilo groza. Mladega careviča je, to viditi, jeza popadla, ker je mislil, da se njemu ne sme kaj takega prigoditi. Tudi doma so mu plemenitaši zmeraj od očetove velike oblasti kvantali, in se mu tako prilizovali. Zdaj si mali deček misli: le počakaj, bomo koj pokoj naredili! — stopi k očetu in mu reče: „Oj oče! zapovejte Vi tim oblakom, da naj se razkropé in nas v miru pusté, ako ne, bode skoraj vsa naša bogata obleka za nič, in tudi lov ni več tako šleten.“ Kraljevi oče sinčeka milo pogledajo in rekó: „Ljubo dete! tim oblakom zapovedovati ni u moji moči, jaz imam le čez en majhen dël naše zemlje le v nekterih rečeh nekaj govoriti. Tukaj gorej pa je drugi kralj, kteremu so tudi oblaki podložni; On je veliki, dobri Bog. On je neizrečeno mogočen, mogočnejši od vsih drugih kraljev tega svetá; On je kraljem le nekaj od svoje oblasti posodil, in krone so njegov dar, za vse to bom moral enkrat hudo rajtengo dajati. Ja, ljubi sinček! pred tim kraljem, kterega prestol (tron) je v nebesih, in kteremu naša zemlja le mesto stolička (pručce) služi, se moramo vsi priklanjati, in le njega gospoda čez vse stvari spoznavati. Mi smo pa na te svet od Boga postavljeni, da s njegovo pomočjo našim bratom pravo pot kažemo, jih blago, čast in pravice branimo, in to tako dolgo, da nas beseda Vsegamogočnega iz tega sveta pokliče. Ja, ljubi Filipek, vtisni si te besedice globoko v serce, ne bodi nikolj ošaben do svojih sozemljičanov, in pomisli, da smo le prah in červi, če se primerimo Očetu nebeškemu — kralju vsih kraljev.“

Lepo so ta oče svojega sinčeka podučili. Kako bi nek bilo, če bi nekteri naših bogatih starišev svoje otroke tako podučevali, mesto da jim le od bogatije, od visokega rodu in drugih taciñ reči čenčijo?

Jožef Eržen.

Zastavice.

Kdo je le nekaj dni mlajši, kot njegova mati?

Mlinar stopi zjutraj v svoj mlin, in najde na treh žakljih tri mačke, od katerih je vsaka 7 mladih imela. Koliko nog je bilo v mlinu?

Dee, namreč mlinarjete, ker mačke imajo tace.

Drobtinčica.

* Rusko cesarstvo obseže ogromno veliko sveta, je pravi kolos. Na ednem mestu je tako merzlo, da se sapa v led spreoberne, na drugem je tako vroče, da dinje zorijo. Protegne se od Nemčije do Kine in severne Amerike, od Belega do Črnega morja. U ruskem cesarstvu sonce nikolj ne gre k božjej gnadi. Rusija obseže deveti del cele s ljudmi naseljene zemlje in 28. del celega zemljokroga. Tavrid in Kavkaz stojita v spomladnem cvetju, dokler prestolno mesto carsko še sneg pokriva; ko u Koli-nemifer-u zmerznjeni meh izpod leda kuka, tedej se Kirgizi ogrevajo na toplem soncu in Čukčanin tava v devetmesečne noči. Rusia ni samo le država, temuč ona je u svojem smislu svet. Ako bi jo kdo hotel meriti od jedne meje do druge, bi moral potovati ravno četvertino leta, ako bi vsak dan 16 mil prehodil. Cesarstvo rusko obseže veliko več sveta, kakor nekđaj cesarstvo Rimsko alj Hišpansko v svojej narvečej veličini in slavi.

Društvo sv. Mohora.

* Za „društveno matico“ so darovali:

		Prenos : 68 gold. 50 kr. sr.	
J. D. H. v Ljutomeru	1	—	„
Einšpieler Janez, fajm. v Golšovah	1	—	„
Milar Janez	1	—	„
Taučar Matevž } Kaplani v Metliki	1	—	„
Rabič Simon	1	—	„
Brlič Fr., kapl. v Kirchbachu	2	—	„
Božič Bal., kapl. v št. Ilju	1	—	„
Milar Andr., fajm. v Ukyah	1	—	„
Aliančič Andr., fajm. v št. Kocjanu	1	24	„
ukup: 79		14	„

* Dalje so pristopili p. n. gg. 909. Kern Kat. Ropretova v Komendi; 910. Majcen Pet., poduč. pri sv. Barb.; 911. Čuš Iv., bogosl. v Gradcu; 912. Somer Greg., učit. v Celovcu; 913. Sovine Ant., vikar v Podgrajah; 914. Smerečnik Boštj., fajm. na Žihpoljah; 915. Zarnik Katarina v Kartini.

Odgovorni izdaj. in vredn. A. Einšpieler. Natisnil J. Leon u Celovcu.